ЗОХИОН БИЧСЭН Ш. ЧОЙМАА. П. НАЙДАНЖАВ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠪᠢᠴᠢᠭ ᠦᠨ ᠵᠥᠪ ᠪᠢᠴᠢᠬᠦ ᠳᠦᠷᠢᠮ ᠦᠨ ᠬᠤᠷᠢᠶᠠᠩᠭᠤᠢ

МОНГОЛ БИЧГИЙН ЗӨВ БИЧИХ ДҮРМИЙН ХУРААНГУЙ

МУИС-ИЙН МОНГОЛ БИЧГИЙН СУРГАЛТЫН
ТӨВӨӨС ЭРХЛЭН ГАРГАВ

УЛААНБААТАР
1990

МОНГОЛ БИЧГИЙН ЦАГААН ТОЛГОЙ

ЭХЭНД														
ДУНД														
АДАГТ														
КИРИЛЛ	а	э	и	о	у	ө	ү	н	б	х эр	х эм	г эр	г эм	ж, з
ЛАТИН	a	e	i	o	u	ö	ü	n	b	q	k	γ	g	j

й	т	д	м	ч, ц	р	с	ш	л	в	п	нг	лх	ф	з	ц	к	х	ж
y	t	d	m	č	r	s	š	l	v	p	ng	lh	f	z	c	k	h	ž

ГИЙГҮҮЛЭГЧ ҮСГЭЭ ДОЛООН ЭГШГЭЭР АМИЛУУЛСАН НЬ

ЭХЭНД / ДУНД / АДАГТ

КИРИЛЛ: на нэ | ни | но ну | нө нү || ба бэ | би | бо бу | бө бү || ха | хэ | хи | хо ху | хө хү || га | гэ | ги | го гу | гө гү || ха,за жэ,зэ | жи,зи | жо,зо жу,зу | жө,зө жү,зү

йа йэ | йи | йо йу | йө йү || та тэ | ти | то ту | тө тү || да дэ | ди | до ду | дө дү || ма мэ | ми | мо му | мө мү || ча,ца ча,цэ | чи ци | чо,цо чу,цу | чө,цө чү,цү || ра рэ | ри | ро ру | рө рү

са сэ | си | со су | сө сү || ша шэ | ши | шо шу | шө шү || ла лэ | ли | ло лу | лө лү || ва вэ | ви | во ву | вө вү || па пэ | пи | по пу | пө пү || лха лхэ | лхи | лхо лху | лхө лхү

фа фэ | фи | фо фу | фө фү || за зэ | зи | зо зу | зө зү || ца цэ | ци | цо цу | цө цү || ка кэ | ки | ко ку | кө кү || ха хэ | хи | хо ху | хө хү || жа жэ | жи | жо жу | жө жү

ДАРМАЛ ҮСЭГ

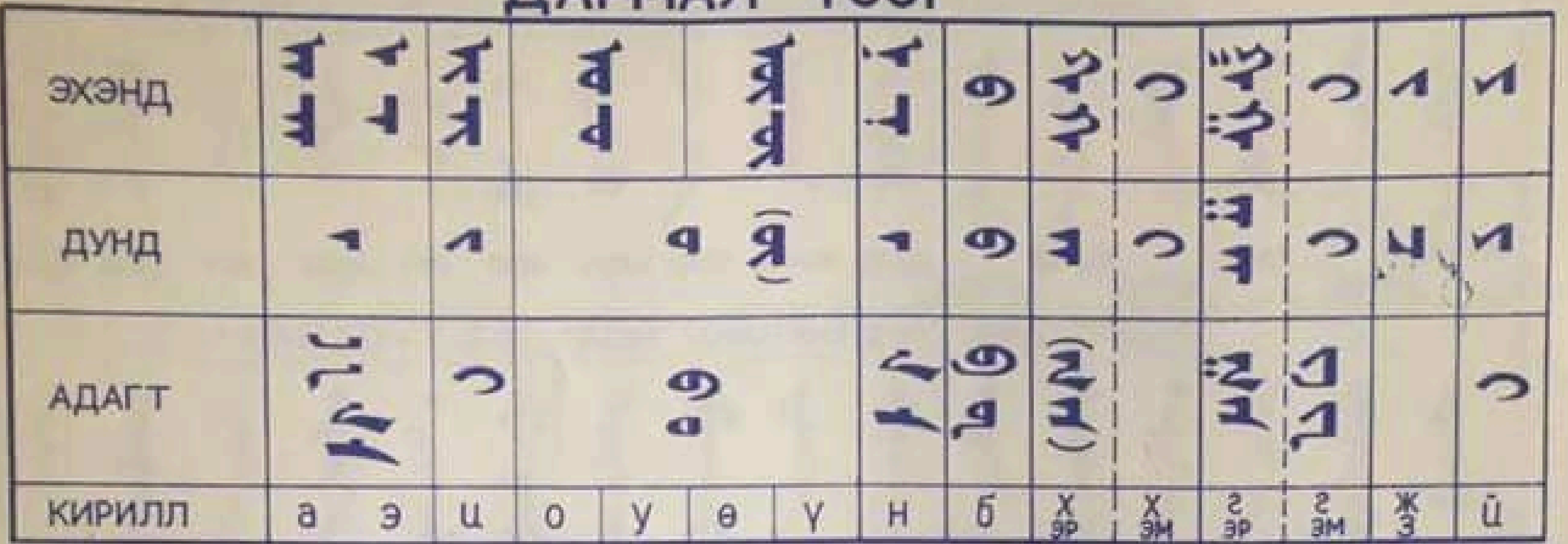

МОНГОЛ ҮСГИЙН ЗУРЛАГА

Зурлага	Зурлагын нэр	Зурлагын дэс дараа
	титим	
	шүд, ацаг	
	нуруу	
	шулуун шилбэ	
	этгэр шилбэ	
	матгар шилбэ	
	өргөстэй шилбэ	
	гогцоотой шилбэ	
	битүү шилбэ	
	хөлтэй шилбэ	
	гэдэс	
	орхиц, цацлага	
	сүүл	
	нум	
	дээшээ эвэр	
	доошоо эвэр	
	жалжгар эвэр	
	сэрээ эвэр	
	ятгар зартиг	
	задгай зартиг	
	битүү зартиг	
	дэлбэн чих	
	сэртэн чих	
	босоо чагт	
	дэгээ, шавж	

УРТ ЭГШГИЙГ МОНГОЛ БИЧИГТ ТЭМДЭГЛЭХ

1. « ЭГШИГ + Г + ЭГШИГ » ГЭСЭН НИЙЛЭМЖЭЭР ТЭМДЭГЛЭДЭГ

аац бааш уул ээлж үүл заах ичээх чийг ариун шүүс хоосон бороо хуруу өөд нөлөө үзүүр

2. « И + Й (ᠢ) + а,э » ГЭСЭН НИЙЛЭМЖЭЭР ТЭМДЭГЛЭДЭГ

хашаа хоршоо захиа дохио тушаал улиас хураах булаах жишээ хөшөө үнээ түшээ хэмжээ хээээ хичээх инээх

3. ИЖИЛ БУЮУ ИЖИЛ БУС ХОЁР ЭГШГЭЭР ТЭМДЭГЛЭДЭГ

шийдвэр ноос норог цоож боов ондоо зуузай буур ууган туулай түүх хууль гууль хүүхэд хүүхэн шуудан

Тайлбар: Эгшиг давхарлан бичих нь түгээмэл бус болой. Таулаи, хаули, тэүхэ г.м. у,ү эгшгийг «в» дэвсгэр гэж нэрлэдэг уламжлалтай. Зарим богино эгшигт үгийн эгшгийг давхарлан бичиж, дүрсээр ялгадаг ёс буй. Жишээ нь: хор гол хос тор г.м.

4. БОГИНО ЭГШГЭЭР БИЧИЖ, УРТААР ДУУДДАГ

аав ээж хээ хийх гэрээ өнөө нарийн сүүн үүр (цайх) бийр мөөг шаазан шийтгэх сургаал агаар цагаан

ХОС ЭГШГИЙГ МОНГОЛ БИЧИГТ ТЭМДЭГЛЭХ

1. « ЭГШИГ + Й (ᠢ) + И » ГЭСЭН НИЙЛЭМЖЭЭР ТЭМДЭГЛЭДЭГ

Энэ аргыг үгийн эхэнд, дунд хэрэглэнэ

аймаг айраг найраг хайр майхан мойл оймс тойм ойр нойр хойт сойлт уйгар буйл үйлс үйлдэх

Тайлбар: Үй хос эгшгийг үгийн эхний үед бичихдээ нэг шилбийг хасаж бичдэг. Жишээ нь: үйл гүйцэт г.м.

2. «ЭГШИГ+И» ГЭСЭН НИЙЛЭМЖЭЭР ҮГИЙН АДАГТ БОЛОН ГАНЦ ҮЕТ ҮГИЙН ХОС ЭГШГИЙГ ТЭМДЭГЛЭДЭГ

ай гай цай хуй ой буй далай балай нохой тухай хангай нямбай ахуй бухий хоолой хормой

ДЭВСГЭР ҮСЭГ

ҮЕ БИТҮҮЛЭХ, АРДАА ЭГШИГГҮЙ ОРЖ ЧАДАХ ГИЙГҮҮЛЭГЧИЙГ ДЭВСГЭР ҮСЭГ ГЭДЭГ

Дэвсгэр үсгүүд	Хатуу дэвсгэр						Зөөлөн дэвсгэр					
	(б)	(г)	(г)	(р)	(с)	(д)	(м)	(л)	(н)	(нг)	(в)	(й)
Дунд												
Адагт												
Жишээ үгс												

Тайлбар: (в), (й) дэвсгэр нь одоогийн монгол хэлэнд эгшиг үсэг болон хувирсан боловч уламжлал ёсоор дэвсгэрт тоолдог

ТИЙН ЯЛГАЛЫН НӨХЦӨЛИЙГ ЗӨВ ДАГУУЛАХ

ТИЙН ЯЛГАЛЫН НӨХЦӨЛИЙГ ӨМНӨХ ҮГЭЭС НЬ САЛАНГИ БИЧНЭ

Тийн ялгалын нэр	Нөхцөл	Нөхцөлийн бүтэц	Кирилл	Зөв дагуулах ёс	Жишээ
харьяалах		й и н	-ын -ийн	эгшгээр төгссөн үгэнд	аавын ээжийн
		у,ү н		н-ээс бусад гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд	номын гэрийн
		у ү	-ы -ий	н-ээр төгссөн үгэнд	нарны үнэний
өгөх орших		д у,ү р д у,ү	-д	эгшиг, зөөлөн дэвсгэрээр төгссөн үгэнд	аавд ээжид
		т у,ү р т у,ү	-т	хатуу дэвсгэрээр төгссөн үгэнд	цагт гэрт
		-а, -э	аа⁴	өгөх оршихийн тийн ялгалын эртний хэлбэр	танаа газраа
заах		й и	-ыг -ийг -г	эгшгээр төгссөн үгэнд	аавыг ээжийг
		и		гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд	номыг гэрийг
гарах		а,э ц а,э	-аас⁴	ялгахгүй дагуулна	ааваас гэрээс
үйлдэх		б а,э р	-аар⁴	эгшгээр төгссөн үгэнд	аавaар ээжээр
		и и а,э р		гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд	номоор гэрээр
хамтрах		т а,э и	-тай³	ялгахгүй дагуулна	аавтай гэртэй
		л у г а а / л ү г э э	-лугаа -лүгээ	үгийн эр эмийг харж дагуулна	аав лугаа ээж лүгээ

Тайлбар: зарим нөхцөлийн эхний үсгийг үгийн дунд ордог хэлбэрээр бичдэг. Жишээ: г.м.

НЭРИЙН ХАМААТУУЛАХ ЁС

Хамаатал	Ерөнхийлөн хамаатуулах		Гурван биед хамаатуулах					
			I бие		II бие		III бие	
Нөхцөл	б а/э н	и й а/э н	мини	мани	тани	чини	а н у	и н у
Одоогийн дуудлага	-аа[4]		минь	маань	тань	чинь	нь	
Дагуулах нь	эгшгээр төгссөн үгэнд	гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд	ялгахгүй дагуулна		ялгахгүй дагуулна		эр үгэнд	эм үгэнд
Жишээ	ахаа	номоо	ах минь	ном маань	ах тань	ном чинь	ах нь	эгч нь
	эгчээ	нөхдөө	эгч минь	нөхөд маань	эгч тань	нөхөд чинь	ном нь	нөхөд нь

ЕРӨНХИЙЛӨН ХАМААТУУЛАХ НӨХЦӨЛТЭЙ ТИЙН ЯЛГАЛ

Тийн ялгал	Харъяалах	Өгөх орших	Заах	Гарах	Үйлдэх	Хамтрах
Нөхцөл						
Товчилсон хэлбэр						
Одоогийн дуудлага	-ынхаа[2] -ийнхаа[4] -ныхаа[2] -нийхаа[2]	-даа[4] -таа[4]	-гаа[4] -ыгаа[2] -игээ[2]	-аасаа[4]	-аараа[4]	-тайгаа[3]
Жишээ	ахынхаа номынхоо олныхоо эгчийнхээ нөхрийнхөө хүнийхээ	улсдаа гэртээ ахдаа эгчдээ	ахыгаа нөхрийгөө	ахаасаа эгчээсээ	ахаараа номоороо эгчээрээ нөхдөөрөө	ахтайгаа эгчтэйгээ

Тайлбар: -ийг хатуу дэвсгэрээр төгссөн үгэнд, -ийг бусад үгэнд дагуулна.

ТӨЛӨӨНИЙ ҮГИЙГ ЯЛГАЛЛАХ

нэрлэх	харьяалах	өгөх орших	заах	гарах	үйлдэх	хамтрах
ᠪᠢ би	ᠮᠢᠨᠦ	ᠨᠠᠳᠠ ᠳᠤ ᠨᠠᠳᠤᠷ	ᠨᠠᠮᠠᠢ ᠨᠠᠮᠠ ᠶᠢ	ᠨᠠᠳᠠ ᠠᠴᠠ	ᠨᠠᠳᠠ ᠪᠠᠷ	ᠨᠠᠳᠠ ᠲᠠᠢ ᠨᠠᠳᠠ ᠯᠤᠭ᠎ᠠ
ᠲᠠ та	ᠲᠠᠨ ᠤ	ᠲᠠᠨ ᠳᠤ (ᠳᠤᠷ)	ᠲᠠᠨ ᠢ	ᠲᠠᠨ ᠠᠴᠠ	ᠲᠠᠨ ᠢᠶᠠᠷ	ᠲᠠᠨ ᠲᠠᠢ ᠲᠠᠨ ᠯᠤᠭ᠎ᠠ
ᠴᠢ чи	ᠴᠢᠨᠦ	ᠴᠢᠮ᠎ᠠ ᠳᠤ (ᠳᠤᠷ)	ᠴᠢᠮᠠᠢ ᠴᠢᠮ᠎ᠠ ᠶᠢ	ᠴᠢᠮ᠎ᠠ ᠠᠴᠠ	ᠴᠢᠮ᠎ᠠ ᠪᠠᠷ	ᠴᠢᠮ᠎ᠠ ᠲᠠᠢ ᠴᠢᠮ᠎ᠠ ᠯᠤᠭ᠎ᠠ
ᠡᠨᠡ энэ	ᠡᠭᠦᠨ ᠦ	ᠡᠭᠦᠨ ᠳᠦ (ᠳᠦᠷ)	ᠡᠭᠦᠨ ᠢ	ᠡᠭᠦᠨ ᠡᠴᠡ	ᠡᠭᠦᠨ ᠢᠶᠡᠷ	ᠡᠭᠦᠨ ᠲᠡᠢ ᠡᠭᠦᠨ ᠯᠦᠭᠡ
ᠲᠡᠷᠡ тэр	ᠲᠡᠭᠦᠨ ᠦ	ᠲᠡᠭᠦᠨ ᠳᠦ (ᠳᠦᠷ)	ᠲᠡᠭᠦᠨ ᠢ	ᠲᠡᠭᠦᠨ ᠡᠴᠡ	ᠲᠡᠭᠦᠨ ᠢᠶᠡᠷ	ᠲᠡᠭᠦᠨ ᠲᠡᠢ ᠲᠡᠭᠦᠨ ᠯᠦᠭᠡ
ᠪᠢᠳᠡ бид	ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠦ	ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠳᠦ (ᠳᠦᠷ)	ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠢ	ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠡᠴᠡ	ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠢᠶᠡᠷ	ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠲᠡᠢ ᠪᠢᠳᠡᠨ ᠯᠦᠭᠡ
ᠲᠠ ᠨᠠᠷ та нар	ᠲᠠ ᠨᠠᠷ ᠤᠨ	ᠲᠠ ᠨᠠᠷ ᠲᠤ (ᠲᠤᠷ)	ᠲᠠ ᠨᠠᠷ ᠢ	ᠲᠠ ᠨᠠᠷ ᠠᠴᠠ	ᠲᠠ ᠨᠠᠷ ᠢᠶᠠᠷ	ᠲᠠ ᠨᠠᠷ ᠲᠠᠢ ᠲᠠ ᠨᠠᠷ ᠯᠤᠭ᠎ᠠ
ᠲᠡᠳᠡ (ᠡᠳᠡ) тэд (эд)	ᠲᠡᠳᠡᠨ ᠦ	ᠲᠡᠳᠡᠨ ᠳᠦ (ᠳᠦᠷ)	ᠲᠡᠳᠡᠨ ᠢ	ᠲᠡᠳᠡᠨ ᠡᠴᠡ	ᠲᠡᠳᠡᠨ ᠢᠶᠡᠷ	ᠲᠡᠳᠡᠨ ᠲᠡᠢ ᠲᠡᠳᠡᠨ ᠯᠦᠭᠡ

ТӨЛӨӨНИЙ ҮГИЙГ ХАМААТУУЛАХ

НЭРЛЭХ	ХАРЪЯАЛАХ	ӨГӨХ ОРШИХ	ЗААХ	ГАРАХ	ҮЙЛДЭХ	ХАМТРАХ
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

ОЛОН ТООНЫ ДАГАВАР

дагавар	[illegible] нугуд	[illegible] нүгүд	[illegible] уд үд	[illegible] с	[illegible] д	[illegible] чууд чүүд	[illegible] чуул чүүл	[illegible] нар нэр
одоогийн дуудлага	-ууд	-үүд		-с	-д	-чууд -чүүд	-чуул -чүүл	-нар
зөв бичих тайлбар	[illegible](н) болон гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд, эр эмийг баримтлан дагуулна		[illegible](н)-ээс бусад гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд залгана	үг нөхцөлийг залгахад [illegible](н), [illegible](и) төгсгөл нь гээгдэнэ	үг нөхцөлийг залгахад [illegible](н), [illegible](л), [illegible](р) төгсгөл нь гээгдэнэ	үг дагаварыг залгаж хам олон хүнийг заасан нэр үүсгэнэ		хүний айд хамаарах нэрийн дараа дагуулна.
жишээ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

ҮЙЛ ҮГИЙН ЦАГИЙГ ЗААХ ХЭЛБЭР

нөхцөл	[illegible] чухуй чүхүй	[illegible] жухуй жүхүй	[illegible] чэй жэй	[illegible] бай бэй ба бэ	[illegible] луга	[illegible] лүгэ	[illegible] ла лэ	[illegible] нам нэм	[illegible] на нэ	[illegible] юу юү	[illegible] муй мүй
одоогийн дуудлага	-чээ	-жээ	-чээ -жээ	-в	-лаа -лоо	-лээ -лөө	$-лаа^{4}$	$-нам^{4}$	$-на^{4}$	-юу -юү	-мой
цаг	өнгөрсөн цаг							одоо, ирээдүй цаг			
зөв бичих тайлбар	-чухуй/чүхүй, -чэй нөхцөлийг хатуу дэвсгэрээр төгссөн үгэнд залгана. -жухуй/жүхүй, -жэй нөхцөлийг зөөлөн дэвсгэр ба эгшгээр төгссөн үгэнд залгана. -бай/бэй, -ба/бэ нөхцөлийг [illegible](б)-ээр төгссөн үйл үгэнд залгавал гэдэс жийрэглэн бичнэ. Бусад тохиолдолд шууд залгана.				[illegible]-энэ нь ярианы хэлний дуудлагаар бичсэн хэлбэр. Энэ 3-н нөхцөлийг гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд залгавал гэдэс жийрэглэнэ.			гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд залгахад гэдэс жийрэглэж бичнэ.			
жишээ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

ҮЙЛТ НЭРИЙН ХЭЛБЭР

нөхцөл	гсан / гсэн	гчи	маар / мээр, мiа / мiэ	гуушитай / гүүшитэй	ши / үгэй	лтай / лтэй	л үгэй
одоогийн дуудлага	-сан^4	гч	-маар^4 (м)	-уштай -үүштэй	-шгүй	-лтай^3	-лгүй
тайлбар	эдгээр нөхцөлийг гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд залгахдаа гэдэс жийрэглэнэ						
жишээ	олсон хэлсэн	ологч хэлэгч	олмоор хэлмээр	олууштай хэлүүштэй	олшгүй хэлшгүй	ололтой хэлэлтэй	ололгүй хэлэлгүй

га үгэй / гэ үгэй	га эдүи / гэ эдүи, гадүи / гэдүи	даг / дэг	ху / хү	хуи / хүи	хун / хүн	хуйца / хүйцэ
-аагүй -ээгүй	-оогүй -өөгүй	-даг4	-х	-хуй -хүй	-хуун -хүүн	-хуйц -хүйц
		гэдэс жийрэглэхгүй, шууд залгана				
олоогүй, хүрээгүй яваагүй, хэлээгүй	олоогүй хэлээгүй	олдог хэлдэг	олох хэлэх	олохуй хэлэхүй	олохуун хэлэхүүн	олохуйц хэлэхүйц

олох, хэлэх гэсэн үгсийн үйл үндэс нь … ол, … хэлэ болно

НӨХЦӨЛ ҮЙЛ ҮГИЙН ХЭЛБЭР

нөхцөл	жу жү / чу чү	тал тэл	хуй-а / хүй-э	хулар / хүлэр	бал бэл	басу бэсү	бачу бэчү	хул-а / хүл-э
одоогийн дуудлага	-ж -ч	-тал4	-хуйяа -хүйеэ	-хлаар4	-бал4 -вал4	-баас4 -ваас4	-вч	-хул -хүл
тайлбар	Эдгээр нөхцөлийг төгсгөл харгалзалгүй шууд залгана. Гажилт гэвэл: ᠪᠠᠯ ᠪᠠᠰᠤ ᠪᠠᠴᠤ нөхцөлийг ᠪ (Б)-ээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд залгахад гэдэс ба ᠪᠤ гэсэн бүтэн үе жийрэглэнэ.							
жишээ	сурч / мэдэж	суртал / мэдтэл	сурахуйяа / мэдэхүйеэ	сурахлаар / мэдэхлээр	сурвал / мэдвэл	сурваас / мэдвээс	суравч / мэдэвч	сурахул / мэдэхүл

н	гад / гэд	гсагар / гсэгэр	магца / мэгцэ	нггута / нггүтэ	нгг-а / нггэ	р-а р-э	рун рүн
-н	-аад4	-саар4	-магц4	-нгуут -нгүүт	-нгаа4	-хаар4	-рун -рүн
Эдгээр нөхцөлийг эгшгээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд шууд залгаж, гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд залгахдаа гэдэс жийрэглэнэ. ᠷᠠ ᠷᠤᠨ нөхцөл бичгийн хэлэнд л тохиолдоно.							
суран / мэдэн	сураад / мэдээд	сурсаар / мэдсээр	сурмагц / мэдмэгц	сурангуут / мэдэнгүүт	сурангаа / мэдэнгээ	сурахаар / мэдэхээр	болруун / өгүүлрүүн

ЗАХИРАХ ХҮСЭХ ҮЙЛ ҮГИЙН НӨХЦӨЛ

НӨХЦӨЛ	йа йэ	гтун гтүн	г	гарай гэрэй	гасай гэсэй	гачи гэчи	гузай гүзэй	сугай сүгэй	тугай түгэй
ОДООГИЙН ДУУДЛАГА	-я -е -ё	-гтун -гтүн	-г	-аарай[4]	-аасай[4]	-аач[4]	-уузай -үүзэй	-сугай -сүгэй	-тугай -түгэй
ТАЙЛБАР	ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГЭНД ЗАЛГАВАЛ Г ЭДЭС НЭМНЭ								
ЖИШЭЭ	босъё тэвчье	босогтун тэвчигтүн	босог тэвчиг	босоорой тэвчээрэй	босоосой тэвчээсэй	босооч тэвчээч	босуузай тэвчүүзэй	бос-сугай тэвч-сүгэй	бос-тугай тэвч-түгэй

ОДООГИЙН ЯРИАНД БАЙХГҮЙ БОЛОВЧ МОНГОЛ БИЧГИЙН ХЭЛЭНД ЭЛБЭГ ХЭРЭГЛЭДЭГ ЗАРИМ НӨХЦӨЛ

УРИАЛАН ХҮСЭХ, ЧУХАЛЧЛАН САНУУЛАХ УТГАТАЙ БӨГӨӨД -ГТУН, -ГТҮН НӨХЦӨЛТЭЙ ОЙРОЛЦОО УТГАТАЙ.
ЭРТНИЙ МОНГОЛ ХЭЛЭНД -ГДАХУЙ, -ГДЭХҮЙ, -ДХУЙ, -ДХҮЙ НӨХЦӨЛ НЬ ГАНЦ ТООГ, -ГДАХУН, -ГДЭХҮН, -ДХУН, -ДХҮН НӨХЦӨЛ НЬ ОЛОН ТООГ ЗААЖ БАЙЖЭЭ.

НЭГДҮГЭЭР БИЕИЙН ЭРМЭЛЗЭЭН ХҮСЭХ УТГЫГ ЗААДАГ.

МОНГОЛ БИЧГИЙН ХЭЛНИЙ НӨХЦӨЛ. ОДОО, ИРЭЭДҮЙ ЦАГИЙГ ЗААХААС ГАДНА ХҮНДЭТГЭН ХҮСЭХ УТГЫГ ГАРГАДАГ.

ҮЙЛ ҮГИЙН ХЭВИЙН ДАГАВАР

нөхцөл											
одоогийн дуудлага	-уул -үүл	-аа4	-лга4	-га4	-ха4	-гд	-лд	-лц	-цгаа4		-т -д
тайлбар	гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд бол гэдэс жийрэглэнэ	богино эгшгээр төгссөн үгэнд	урт, хос эгшгээр төгссөн үгэнд	(д), (с)-ээс бусад гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд	(д), (с) гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгэнд	-гд, -лд, -лц нөхцөлийг гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд залгахад гэдэс (у, ү) жийрэглэж бичнэ			хатуу дэвсгэрээр төгссөн үгэнд	эгшиг болон зөөлөн дэвсгэрээр төгссөн үгэнд	гийгүүлэгчээр төгссөн үгэнд
жишээ	татуул	зогсоо	байлга	сурга	хувьсга	хамааргд	тулалд	суралц	сурцгаа	суучгаа	авт
	үйлдүүл	өнжөө	хичээлгэ	гэтэлгэ	нэгтгэ	үзэгд	төрөлд	үзэлц	нисэцгээ	хөдөлцгөө	хүрт

МОНГОЛ БИЧГИЙН ХЭЛНИЙ ГИЙГҮҮЛЭГЧ УГСРАН ОРОХ ЁСОНД (Д), (С) ГИЙГҮҮЛЭГЧИЙН ДАРАА Г ГИЙГҮҮЛЭГЧ ОРДОГГҮЙ.
ЖИШЭЭ:

- айлад айладха — айлтга
- урус урусха — урсга
- усад усадха — устга
- номохад номохадха — номхотго
- бэлэд бэлэдхэ — бэлтгэ
- бос босха — босго
- хамтуд хамтудха — хамтатга
- хэйис хэйисгэ — хийсгэ
- хубис хубисха — хувьсга
- хубисхал — хувьсгал
- цад цадхаху — цатгах

ҮЙЛ ҮГ БҮТЭЭХ ДАГАВАРУУД

эмнэ дүгнэ татгана дэрвэгнэ гуншигна бавтна шуухитна мартагна шивэгнэ паржигна шаржигна шархир бархир

сайжир ангижир санаашир бодлогошир тодор ухар ниргэ жиргэ бэхж зоригж балбач тасч үйлд

буруУд хүзүүд уст мөст хариуц халууц нөхц амс хэрэгсэ алдарш хоногш бутал хэмхэл

насла бялхалз дэрвэлз шинэчил мэндчил сайшаа муушаа баярх ихэрх өндөсхий өндий бөхөсхий бөхий

НЭР ҮГ БҮТЭЭХ ДАГАВАРУУД

ОДОН ДҮҮРЭН БАРИНТАГ НЭЭНТЭГ УРАНХАЙ ТҮЛЭНХИЙ ХУРААНГҮЙ ХИЧЭЭНГҮЙ ЯДАНГИ ЦӨХӨНГИ ГҮЧИНЦЭР ЗЭЭНЦЭР ЗААВАР ҮЙЛДВЭР ХӨДӨЛМӨР

НАРИЙВТАР БҮДҮҮВТЭР ХУРУУВЧ ЧИХЭВЧ НАРИЙХАН ҮЛЭМЖХЭН ТОДОРХОЙ ИЛЭРХИЙ ШАТАХУУН БҮТЭЭГДЭХҮҮН ОНОХУЙ МЭДРЭХҮЙ ЗУРАГ БИЧИГ ОНЬСОГО ХӨШҮҮРЭГ

ХОЛБОО ИДЭЭ ТАРИА ӨВӨЛЖӨӨ УРАЛДААН ШҮТЭЭН БУДЛИАН ХӨГЖӨӨН ЭМГЭН АЛТГАНА ТЭМЭЭЛЗГЭНЭ ХАРВААЧ БИЧЭЭЧ БАРИАЧ ИЛЭЭЧ

ХӨВЧИЙХЭЙ ДЭГДЭЭХЭЙ ҮЙТГЭР ДЭВСГЭР ГЭГНЭЭР ҮДЭЭР ХАВЧААР ЭМЖЭЭР ХАДААС НӨХӨӨС ХҮНИАС БҮРЭЭС ХАЯАЛ ҮЕЭЛ

МАГТААЛ ЭЦЭЭЛ ЦАВЧААЛ ӨВӨГЖӨӨЛ МАНАЙХ СУРГУУЛИЙНХАН ЯДУУ ЭРГҮҮ ХАЛУУН ХӨШҮҮН ХАДУУР ТҮЛХҮҮР ЗОВУУРЬ ИЧҮҮР СУРГУУЛЬ

СОРУУЛ БҮРХҮҮЛ ХАТАГТАЙ ЭРЭГТЭЙ ХАРАГЧ ХҮРЭГЧ УЛААГЧИН ХӨХӨГЧИН ГУНЖ ДӨНЖИН БАРИМЖАА ХЭМЖЭЭ ӨВӨГЖӨӨР ӨВӨГЖӨӨЛ ХАРЗ ХОРЗ

МАРЗАН ОВЖИН АМЬТАН ЭРДЭМТЭН ЧУЛУУТ ХҮСНЭГТ ХОНГИЛДОГ ӨРТӨГ ЗАРИМДАГ ДҮҮДИЙ БУХАНДАЙ ХҮҮХЭЛДЭЙ ТАЙРДАС БУУДАЛ НҮҮДЭЛ

ХАНИАД ИНЭЭД ГАЙХАМ ИЧИМ АЙМХАЙ МЭДЭМГИЙ ЧАДАМГАЙ ХЭЛЭМГИЙ ХОЛИМОГ ЭЭДМЭГ АЙМТГАЙ ИЧИМТГИЙ АХМАД ЭГЧМЭД ТАРИМАЛ ХЭВШМЭЛ

БОЛОМЖ БҮТЭМЖ БАРИМТ ДАРАМТ САНАМСАР УХАМСАР ГАЙХАМШИГ ГУТАМШИГ ГОЁМСОГ ИХЭМСЭГ ЭМЧ МАЛЧИН СУУЦ ДЭЛГЭЦ

ДӨВЦӨГ БӨМБӨРЦӨГ ГЯЛАНЦАГ БӨӨРӨНЦӨГ ТООЦОО ХЭРЭГЦЭЭ БЭЛЧИР НӨХӨР ЁСОРХУУ ИХЭРХҮҮ АМРУУ БУЛДРУУ СУУРЬ ХЭВТЭР

БАЯРХАГ БИЕРХЭГ УГСАА НАЙРСАГ НӨХӨРСӨГ ДОТНОСОГ ЭРХЭМСЭГ АМСАР ОНЬС ХҮЙС ТУРСАГА ЗУЛБАСГА ДАРШ ТҮЛШ

САНАЛ МЭДЭЛ ТАРИАЛАН ХҮРЭЭЛЭН СААЛЬ ЭЭЛ ЧУЛУУЛАГ НИЙГЭМЛЭГ БОДЛОГО МЭДЛЭГ ШАРИЛЖ ГУРВАЛЖИН НЭМЭЛТ ӨСӨЛТ

ЖИЙРЭГЛЭХ (ХОЛБОХ) ЭГШИГ

Гийгүүлэгчээр төгссөн үйл үгийн үндсэнд эгшиг авахуулагч нөхцөл, дагаварыг залгахад холбох эгшиг ᠠ (у, ү) буюу гэдэс жийрэглэн бичдэг. Үүнийг жийрэглэх эгшгийн дүрэм гэнэ.

ЖИЙРЭГЛЭХ ЭГШИГ АВАХУУЛАГЧ НӨХЦӨЛ, ДАГАВАРУУД

Нөхцөл, дагавар	Жишээ
	наадам, нисэмгүй, бэлдмэл, сурмаар, сурмуй, захирамж, сурмагц, сурмаажин, гаран, гарна, гарнам, захирангүй
	сурангуут, сурангаа, саланги, сурсан, сурагч, захирагд, сурагтун, сурсаар, сураг, сураарай, сураасай
	сураадуй, сураадуй (сураагүй), сураач, сураад, салаас, бэлдүүл, хайлуур, гаруузай, суруузай, чирүүл
	гарал, гарлаа, гарлаа, сурлага, суралц, тулалд, гаралт, салалхийл, сонсолтой, сурья, суръюу, салшгүй, хоцорсхийх, сурахаар, болруум

Бусад нөхцөл, дагаварыг үйл үгийн үндсэнд шууд залгана.

ӨГ, АВ – ГЭДЭГ ҮЙЛ ҮНДСИЙГ ХУВИЛГАХ ЖИШЭЭ

ЖИЙРЭГЛЭХ ЭГШИГ ХЭРЭГЛЭХГҮЙ БИЧИХ НЬ				ЖИЙРЭГЛЭХ ЭГШИГ, ҮЕ ХЭРЭГЛЭЖ БИЧИХ НЬ						
өг	өгвөл	өгхүүл	өгцгөө	өгөн	өгөгтүн	өгөөсэй	өгөөд	өгъе	өгмөөр	өгөлц
өгөх	өгөхүйе	өгтөл	өгч	өгнө	өгсөөр	өгөөгүй	өгүүзэй	өгьюү	өгмөл	өгөлтэй
өгөв	өгөхүйц	өгтүгэй	өгчээ	өгнөм	өгөг	өгөөдүй (өгөөгүй)	өгүүштэй	өгөмгүй	өгмүй	өгөнгүүт
өгөвч	өгөхлөөр	өгдөг	өгсүгэй	өгсөн	өгөөрэй	өгөөч	өгүүл	өгмөгц	өгөмж	өгөнгөө
өгвөөс				өгөгч					өглөө	

ЖИЙРЭГЛЭХ ЭГШИГ ХЭРЭГЛЭХГҮЙ БИЧИХ			ЖИЙРЭГЛЭХ ЭГШИГ ХЭРЭГЛЭЖ БИЧИХ НЬ							
ав	авахул	авцгаа	аван	ававч	авагтун	аваагүй	аваарай	авъя	авмагц	авалтай
авах	авахлаар	авч	авна	авбаас	авагч	аваад	аваасай	авьюу	авмаар	авалц
авахуул	автал	авчээ	авнам	авбал	авсан	аваадүй (аваагүй)	авуузай	авамж	авмал	авангаа
авахуйя	автугай	авсугай	авав	аваг	авсаар	аваач	авуустай	авамгүй	авмуй	
авахуйц	авдаг									

ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГЭЭС

(Н) ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГ

ханах сунах тунах чинэх

(Б) ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГ

авах хөвөх живэх

(Г) ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГ

өгөх

(Д) ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГЭЭС

аядах айлдах өвдөх үүдэх одох уядах уйдах удирдах устах ур тдах

үйлдэх наадах нарийдах нэгдэх нэрийдэх багадах бэлдэх богинодох бүрдэх хавдах хөвөрдөх хөндөлдөх

гурангатах жолоодох зангидах зээлдэх ихдэх томдох дадах дэлдэх донгодох мөрөөдөх цадах сөгдөх

СҮЙДЭХ
ШИНЭДЭХ
ШИГДЭХ
ШУУДАХ
ШИЙДЭХ
ШООДОХ

(Р) ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГЭЭС

ЭГСРАХ
АЖИРАХ
АНХААРАХ
ҮҮРЭХ

ЭЕРЭХ
ИМРЭХ
ИСГЭРЭХ
ОГООРОХ
ОНЧРОХ
УНДРАХ
УДРАХ
УУХИРАХ
ӨЛБӨРӨХ
ҮСРЭХ
НИТГЭРЭХ
НУДРАХ

НОРОХ
НӨМРӨХ
БАГСРАХ
БОХИРОХ
ХАВИРАХ
ХАВСРАХ (ХУУРАЙ ШУУРАХ)
ХАВСРАХ (ХҮЧ ХАВСРАХ)
ХАХИРАХ
ХУУРАХ
ХАЙХРАХ
ХАЙРАХ (АДУУ УРАГШ ХАВИРАН ӨШӨГЛӨХ)
ХАДРАХ

ХАМААРАХ
ХАМРАХ
ХАШГИРАХ
ХЭДРЭХ
ХОЦРОХ
ХОШГИРОХ
ХУУХИРАХ
ХӨНТРӨХ
ХӨВСРӨХ
ХӨВӨРӨХ
ХҮРЭХ
ГАРАХ

ГУДРАХ ГУЛДРАХ ЗАХИРАХ ЗАНДРАХ ЗОРОХ ЁВРОХ ТАНГАРАХ ТИЙРЭХ ТОРОХ ТУХИРАХ ТӨХӨӨРӨХ ДЭВХРЭХ

ДУГТРАХ ДҮҮРЭХ ЧИРЭХ ЦОВХРОХ САНДРАХ САМРАХ СЭГСРЭХ СУГСРАХ СУРАХ СӨРӨХ ШИВРЭХ ШАВХРАХ

ШУВТРАХ ШУУРАХ ШҮҮРЭХ (ШУВУУ ЮМ ШҮҮРЭХ) ШУДРАХ ШУУХИРАХ

(С) ГИЙ-
ГҮҮЛЭГЧЭЭР
ТӨГССӨН
ҮЙЛ ҮГЭЭС

УУСАХ ҮҮСЭХ ӨМСӨХ ИСЭХ УРСАХ

ӨРСӨХ ӨСӨХ ӨЛСӨХ ҮНСЭХ ҮРЭВСЭХ НИСЭХ БАЯСАХ БОСОХ ХИЙСЭХ ХОРСОХ ХУВЬСАХ ХУРДСАХ

ГЭСЭХ
ГУЛСАХ
ЗОГЬСОХ
ТӨГСӨХ
ТЭСАХ
ТОСОХ
ТУСАХ
ДУУСАХ
ДАСАХ
ДЭВСЭХ
ДЭЛСЭХ
ДОЛГИСОХ

ДУРСАХ
СОНСОХ

(Л) ГИЙГҮҮЛЭГЧЭЭР ТӨГССӨН ҮЙЛ ҮГЭЭС

УУДЛАХ
АГУУЛАХ
АЯЛАХ (ДУУ АЯЛАХ)
АРИЛАХ
АНХИЛАХ
ЭНЭЛЭХ
ЭМТЛЭХ
ЭЛТЛЭХ

ИВЛЭХ (ХӨХӨНД СҮҮ ИРЭХ)
ЯЗЛАХ
ӨШГӨЛӨХ
ЯЛЭЛАХ
ОГТЛОХ
ОРГИЛОХ
ОЛОХ
ОНГИЛОХ
ӨТЛӨХ
ӨМЛӨХ
ҮЛТЛЭХ
НЯДЛАХ

НЯСЛАХ
НУГАЛАХ
ВАЛЛАХ
БЯЦЛАХ
БОЛОХ
БУЦЛАХ
БҮРЛЭХ
ХУУЛАХ
ХАЙЛАХ
ХАНХЛАХ
ХЭМХЛЭХ
ХЭЛТЛЭХ

ХУВИЛАХ ХУГАЛАХ ХӨТЛӨХ ХӨДЛӨХ ГАТЛАХ ГАСЛАХ ГАШЛАХ ГЭТЛЭХ ЗАЙЛАХ ЗАЖЛАХ ЗАДЛАХ ТАЙЛАХ

ТАСЛАХ ТЭМҮҮЛЭХ ТЭЛҮҮЛЭХ ТОНИЛОХ ТУЛАХ ДАРГИЛАХ ДИЙЛЭХ ДЭВЛЭХ (ОРГИЛОХ) ДЭЛБЭЛЭХ ДЭНСЛЭХ ДОВТЛОХ ДОГОЛОХ

ДОГДЛОХ ДОНСЛОХ ДУУЛАХ (СОНСОХ) МУЛТЛАХ МӨЛТЛӨХ ЧУУЛАХ ЦАХИЛАХ ЦООЛОХ ЦӨМЛӨХ САЛАХ СИЙЛЭХ ШАНАЛАХ

ШУВТЛАХ СУДЛАХ СҮСЛЭХ

МОНГОЛ БИЧГИЙН ЗӨВ БИЧИХ ДҮРМИЙН ХУРААНГУЙ
(МУИС-ИЙН МОНГОЛ БИЧГИЙН СУРГАЛТЫН ТӨВӨӨС ЭРХЛЭН ГАРГАВ)

ЗОХИОН БИЧСЭН Ш.ЧОЙМАА
П.НАЙДАНЖАВ

ХЯНАН ТОХИРУУЛСАН Д.ЧОЙЖИЛСҮРЭН

КИРИЛЛ БИЧГИЙГ Д.БАТТОГТОХ

БНМАУ-ЫН БАРИЛГЫН ЯАМНЫ ХАРЪЯА УЛСЫН ГЕОДЕЗИ ЗУРАГ ЗҮЙН ГАЗАР 10 000 ШИРХЭГ ХЭВЛЭВ

ТЕХНИК РЕДАКТОР Д.ЗОГСОХПҮРЭВ

ЦААСНЫ ХЭМЖЭЭ 84×108/2, 84×108/4 ЗАХ №:

УЛААНБААТАР 1990